

الگوی بصیرت انقلابی و جهادی در هشت سال دفاع مقدس

فتح الله کلانتری، عبدالله عراقی، عبدالعلی پورشاسب^۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۹/۲۹

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۶/۳۰

چکیده:

قرآن کریم بصیرت انقلابی را چراغ راه و بصیرت جهادی را شمشیر برنده در مسیر اقامه دین معرفی می‌کند. این دو مفهوم در سوره‌هایی مانند انفال و محمد به صورت تلفیقی مورد تأکید قرار گرفته‌اند. هدف اصلی این تحقیق ارائه شناسایی ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌های الگوی بصیرت انقلابی و جهادی در هشت سال دفاع مقدس است. این تحقیق از نوع کاربردی- توسعه‌ای است که به روش تاریخی- تحلیلی با حجم نمونه ۵۰ نفر انجام شده است. ابزار گردآوری اطلاعات میدانی و اسنادی است. بر اساس یافته‌های تحقیق بصیرت انقلابی و جهادی در دفاع مقدس الگویی ماندگار از مقاومت را برای پایه‌گذار تمدن نوین اسلامی ارائه نمود و دو بال پرواز انقلاب اسلامی هستند، یکی چراغ راه در تاریکی فتنه‌ها و دیگری موتور محرک در مسیر پیشرفت و مقاومت. جامعه‌ای که این دو ویژگی را دارد، در برابر تهدیدات داخلی و خارجی مقاوم است و می‌تواند مسیر تمدن‌سازی اسلامی را با اقتدار طی کند. طبق نتایج تحقیق بصیرت انقلابی، لایه بنیادین و بصیرت جهادی، لایه عملیاتی است. لایه بنیادین شامل بُعد شناختی و عاطفی است، لایه عملیاتی شامل بُعد رفتاری است. الگوی بصیرت انقلابی و جهادی در پیروزی‌های دوران دفاع مقدس شامل ۲ لایه، ۳ بُعد، ۱۱ مولفه و ۹۱ شاخص است.

واژگان اصلی: بصیرت انقلابی، بصیرت جهادی، دفاع مقدس، الگو.

۱. دانشیار دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران

۲. استادیار دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران

۳. استاد دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

مقدمه

بصیرت به عنوان چراغ هدایت، موجب شد تا رزمندگان و مردم با درک عمیق از اهداف دشمن و ارزش‌های اسلامی در مسیر حق استوار بمانند. از سوی دیگر، روحیه جهادی با ترکیب ایمان، ایثار و عمل خستگی ناپذیر، توانست بر قدرت‌های ظاهراً برتر غلبه کند. این دو عنصر، در کنار رهبری امام خمینی (ره) نه تنها باعث حفظ استقلال و تمامیت ارضی کشور شد، بلکه حماسه-ای جاودان از مقاومت و پیروزی حق بر باطل را در تاریخ جهان ثبت کرد. این حماسه در فرهنگ ج.ا.ایران بنام دفاع مقدس نام‌گذاری شده است. اصطلاح دفاع مقدس، فراتر از یک رویداد تاریخی، به مجموعه ارزش‌ها، آرمان‌ها، و دستاوردهایی اشاره دارد که در طول جنگ تحمیلی شکل گرفتند. ارائه یک تعریف دقیق و جامع از دفاع مقدس با ذکر منبعی که به طور مشخص و مستقیم این اصطلاح را تعریف کرده باشد، چالش برانگیز است، زیرا دفاع مقدس بیشتر یک اصطلاح ایدئولوژیک و فرهنگی است که در ادبیات رسمی و غیررسمی ایران با بار ارزشی و معنایی خاص رواج دارد و کمتر در متون آکادمیک با یک تعریف دقیق و مشخص یافت می‌شود. (پیری، ۱۴۰۴: ۱۲). بصیرت انقلابی و روحیه جهادی، نه تنها در دوران دفاع مقدس، بلکه در تمامی مراحل انقلاب اسلامی نقش حیاتی داشته‌اند. این دو اصل، همچنان به عنوان مبانی مقاومت و پیشرفت کشور شناخته می‌شوند و در مواجهه با چالش‌های جدید، الهام بخش نسل‌های آینده خواهند بود (برزگرشابی، ۱۳۹۶: ۳۷). دفاع مقدس به عنوان آزمایشگاه عملی تلفیق بصیرت انقلابی و روحیه جهادی، الگویی جهانی از مقاومت آگاهانه و خلاقانه را ارائه کرده است که همچنان قابل مطالعه و الگوبرداری در شرایط جدید می‌باشد. به همین دلیل محققین قصد دارند به ارائه الگوی نقش بصیرت انقلابی و جهادی در پیروزی‌های دوران دفاع مقدس بپردازد تا به عنوان الگویی کاربردی و ارزشی در جنگ‌های احتمالی آینده از آن استفاده شود و حتی به عنوان یک الگوی موفق قابلیت تسری به سایر حوزه‌های سیاسی، اقتصادی و اجتماعی را دارد. بصیرت انقلابی و جهادی که عامل اصلی پیروزی در دفاع مقدس بودند، باعث شد:

- نیروهای مسلح استراتژی‌های دفاعی و هجومی مناسبی طراحی کنند.
- مسئولین از توطئه‌های دشمنان داخلی و خارجی آگاه باشند و اقدامات پیشگیرانه انجام دهند.
- مسئولین با وحدت و همدلی، انسجام ملی را حفظ کنند و از تفرقه و اختلافات جلوگیری کنند.
- رزمندگان با ایمان و اراده‌ای قوی در برابر دشمن ایستادگی کنند.

- مردم با حمایت‌های مالی، معنوی و لجستیکی، جبهه‌های جنگ را تقویت کنند.
 - فرماندهان و نیروهای عملیاتی، با شجاعت و تدبیر، عملیات‌های موفق را اجرا کنند.
 - نیروهای مسلح ج.ا.ایران با تکیه بر این دو اصل مطلوب توانستند:
 - در سخت‌ترین شرایط جنگی، مقاومت کنند و پیروزی‌های بزرگی رقم بزنند.
 - در حوزه‌های سازندگی، محرومیت‌زدایی و مقابله با تهدیدات دشمن نیز نقش مؤثری داشته باشند.
 - با الهام‌بخشی به نسل‌های آینده، فرهنگ ایثار و مقاومت را زنده نگه دارند.
- مهمترین چالش بصیرت انقلابی و جهادی در هشت سال دفاع مقدس عملیات روانی و در حال حاضر جنگ شناختی دشمن برای تضعیف روحیه رزمندگان و نیروهای مسلح و به خصوص مردم است که خوشبختانه با تکیه بر آموزه‌های دینی و هدایت مقام معظم رهبری و به خصوص با روایت‌سازی صحیح و به موقع از حوادث و رویدادها این چالش خنثی شده است. یکی دیگر از چالش‌های مهم بصیرت انقلابی و جهادی تفاوت‌های فرهنگی و اجتماعی مردم است که به تبع آن این تفاوت‌ها در بین رزمندگان و نیروهای مسلح هم وجود دارد. گاهی اوقات خرده فرهنگ‌ها و هنجارهای اجتماعی بومی و محلی بین گروه‌ها، اقوام و احزاب چالش جدی در مسیر مبارزه با دشمن خارجی و به خصوص دشمنان داخلی ایجاد می‌کند که خوشبختانه بصیرت انقلابی و جهادی با تأکید بر اهداف مشترک اسلامی برای نیل به تمدن نوین اسلامی این اختلاف‌ها و چالش‌ها را حل می‌کند. به نظر می‌رسد بصیرت انقلاب و جهادی دو متغیر اصلی و اثرگذار دفاع مقدس هستند که نقش بی‌بدیلی در پیروزی‌های ۸ سال دفاع مقدس داشته‌اند. به همین دلیل آنچه که به عنوان مسئله اصلی تحقیق ذهن محققین را به خود معطوف نموده این است که با وجود کمبود عده و عُده رزمندگان ایرانی و تقویت ارتش بعث صدام توسط آمریکا و سایر کشورهای منطقه و جهان، به طوری که همواره در طول جنگ ارتش بعثی را تا دندان مسلح و تقویت می‌کردند. چه عاملی باعث پیروزی رزمندگان در دفاع مقدس شد و درس‌آموخته‌های ارزشی دفاع مقدس که نقش اساسی در کسب پیروزی داشته‌اند کدامند؟ بنابراین سوال اصلی تحقیق عبارتست از: الگوی بصیرت انقلابی و جهادی که باعث پیروزی‌های دفاع مقدس بوده چگونه است؟

ادبیات تحقیق و پیشینه‌شناسی

پیشینه‌شناسی

با بررسی به عمل آمده تعداد ۵ پیشینه که ارتباط مستقیم با عنوان مقاله دارد به شرح زیر بررسی و بهره‌برداری شده است.

۱- شمولی و همکاران، (۱۴۰۱)، در مقاله با عنوان: بصیرت‌گرایی و بصیرت‌افزایی، راهبردی اساسی در مقابله با جنگ نرم. به این نتیجه رسیده که بصیرت‌افزایی در جامعه برای مقابله با جنگ نرم دشمن از جمله راهبردی است که می‌تواند نقشه راه تمام عوام و خواص باشد؛ زیرا در این عرصه برای فایق آمدن بر جنگ نرم و توجه به لایه‌های جنگ نرم دشمن چون جریحه دارنمودن احساسات، عواطف، هنجارها، ارزش‌ها و باورهای مهم جامعه است که از طریق مدیریت برادراکات، احساسات و باور سازی در مقابل باورسوزی دشمن از الزامات و کار ویژه بصیرت است.

۲- بسیج دانشجویی، (۱۴۰۰)، در پروژه‌ای با عنوان: نقش بصیرت در دفاع مقدس انجام داده و به این نتیجه رسیده که عوامل مادی و معنوی دو عامل اساسی هستند که در دفاع مقدس نقش آفرین بوده و پیروزی‌های کسب شده نتیجه این دو عامل بوده است. طبق تحقیق انجام شده نقش عوامل معنوی که برگرفته از بصیرت انقلابی بوده است در دفاع مقدس و کسب پیروزی بیشتر از عوامل مادی بوده است. با توجه به روحیه رزمندگان و اعتقاد به ولایت فقیه و مبانی ایدئولوژیک همواره در دفاع مقدس بصیرت انقلابی به عنوان نماد عینی و مصداقی عوامل معنوی رمز پیروزی بوده است.

۳- برزگرشانی، (۱۳۹۶)، در مقاله‌ای با عنوان: بصیرت انقلابی و شاخصه‌های آن از نگاه مقام معظم رهبری. به این نتیجه رسیده که یک انقلابی با بصیرت با رصد لحظه‌ها، مسیر تاریخ را با اقدام به هنگام، همچون نوزده دی و نه دی، عوض می‌کند. سپس به اصلی‌ترین شاخصه یعنی معنویت‌گرایی که منشأ و بصیرت انقلابی است اشاره گردید و در نهایت به محوری‌ترین شاخصه‌ها، یعنی ولایت‌مداری پرداخته شد که در مقایسه با دیگر شاخصه‌ها، به مثابه عمود خیمه انقلاب است. بصیرت ولایی، عامل پرچم داری در میدان بصیرت‌افزایی است که موجب می‌شود ولایت‌مداران واقعی، در هیچ شرایطی دچار اشتباه نشده و جبهه را گم نکنند. بنابراین، بسیج انقلابی و انقلابیون با فرهنگ بسیجی، با کسب بالاترین معدل در شاخصه‌های مذکور، بهترین الگوی مصداقی به عنوان انقلابی با بصیرت معرفی شدند.

۴- حسین علوی، (۲۰۲۱)، در مقاله‌ای لاتین با عنوان: بصیرت انقلابی در گفتمان مقاومت اسلامی.

طبق نتایج تحقیق رمز پیروزی جبهه مقاومت داشتن بصیرت انقلابی است. در این تحقیق به بررسی نقش بصیرت انقلابی در کسب پیروزی‌های جبهه مقاومت پرداخته است و از بین ۸ دلیل اصلی برای پیروزی جبهه مقاومت، بصیرت انقلابی را مهمترین دلیل پیروزی بیان کرده است.

۵- حسین کریمی، (۲۰۲۰)، در مقاله‌ای لاتین با عنوان: بصیرت (بصیرت) در دفاع مقدس: مطالعه موردی رزمندگان ایرانی. به این نتیجه رسیده که بصیرت انقلابی را عامل اصلی پیروزی رزمندگان ایرانی در دفاع مقدس بیان نموده است. در بصیرت انقلابی تکلیف‌گرایی جای خود را به مأموریت‌گرایی و وظیفه‌گرایی داده است.

وجوه اشتراک این مقاله با سایر تحقیق‌ها عبارتند از:

۱- بصیرت انقلابی و جهادی هر دو نمادی عینی و از مصادیق جنگ نرم هستند،
 ۲- بصیرت انقلابی و جهادی با اتکا به ارزش‌های بنیادین همچون خدامحوری، ایثار، بصیرت و عدالت بوده است،

۳- از نظر روشی اغلب پیشینه‌ها از روش تحقیق تاریخی استفاده کرده‌اند، در این تحقیق هم روش تحقیق تاریخی - اکتشافی است،

۴- از نظر محتوا اغلب پیشینه‌ها از مبانی نظری و ادبیات بصیرت انقلابی و مدیریت جهادی استفاده کرده‌اند، در این تحقیق هم از آن استفاده خواهد شد.

وجوه اختلاف این مقاله با سایر پیشینه‌ها عبارتند از:

۱- اختلاف بین بصیرت انقلابی با بصیرت جهادی، این دو واژه دارای تفاوت‌های بنیادین با هم هستند،
 ۲- از نظر هدف این تحقیق علاوه بر پرداختن به بصیرت انقلابی و جهادی در دوران دفاع مقدس، از درس‌آموخته‌های آن برای جنگ احتمالی آینده استفاده خواهد کرد،

۳- از نظر محتوا در این تحقیق بصیرت انقلابی به عنوان یک متغیر و بصیرت جهادی به عنوان متغیر دیگر بررسی خواهد شد، در این تحقیق بصیرت جهادی در ذیل بصیرت انقلابی تعریف شده است.

نوآوری‌های مهم این مقاله عبارتند از:

۱- طراحی الگوهای تربیتی مبتنی بر الگوی بصیرت انقلابی و جهادی برای انتقال تجارب به نسل جوان است و مقایسه تطبیقی آن با جنگ‌های اخیر است.

۲- با توجه به اینکه بصیرت انقلابی و جهادی مبانی خاص بومی و اسلامی ج.ا.ایران است و در

مبانی غرب وجود ندارد، به همین دلیل در ادبیات غربی فاقد چارچوب نظری است، لذا مهمترین نوآوری این تحقیق رسیدن به چارچوب نظری اسلامی- ایرانی و علم نافع بومی محقق ساخته بنام لایه بنیادین بصیرت انقلابی و لایه عملیاتی بصیرت جهادی است.

۳- ارائه الگوی بصیرت انقلابی و جهادی و همچنین ارائه الگوی بصیرت جهادی فرماندهان شاخص هشت سال دفاع مقدس و مشخص نمودن میزان سهم بصیرت انقلابی و سهم بصیرت جهادی در کسب پیروزی‌های دفاع مقدس.

مفاهیم تحقیق

الف- بصیرت انقلابی^۱: بصیرت انقلابی توانایی درک عمیق و جامع از مبانی، اهداف، ارزش‌ها، و چالش‌های پیش روی یک انقلاب، همراه با قدرت تحلیل و پیش‌بینی تحولات و تهدیدات مرتبط، و اتخاذ مواضع و تصمیمات آگاهانه و مسئولانه در جهت حفظ و پیشبرد آرمان‌های آن (رحیمی، ۱۳۹۹: ۲۵). بصیرت انقلابی یک سیستم دفاعی فکری- عملی است که با شناخت ایدئولوژیک از انقلاب، مانع از انحراف جامعه می‌شود. این شناخت، نه تنها بر پایه اطلاعات تاریخی و رویدادهاست، بلکه شامل تحلیل عمیق از ابعاد ایدئولوژیک، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی انقلاب و درک نقشه راه پیشرفت و مقاومت در برابر تهدیدات نیز می‌باشد. به عبارت دیگر، بصیرت انقلابی به معنای داشتن بینش و درکی عمیق از ماهیت انقلاب و توانایی تحلیل و پیش‌بینی رویدادها و تهدیدات است. این بینش به فرد کمک می‌کند تا در مواجهه با چالش‌ها و مشکلات، تصمیمات مناسب و عاقلانه‌ای بگیرد و در مسیر حفظ و پیشرفت انقلاب گام بردارد (زارعی، ۱۴۰۰: ۲۳).

ب- بصیرت جهادی^۲: مبنای فکری اقدامات جهادی است، بصیرت جهادی توانایی درک عمیق و آگاهانه از ماهیت، اهداف، و الزامات جهاد (در معنای وسیع آن که شامل جهاد اکبر و اصغر می‌شود)، تشخیص درست میدان و دشمن، شناخت اهداف و ابزارهای دشمن، انتخاب روش‌های مناسب و مؤثر برای مقابله با چالش‌ها و تهدیدات و اقدام مسئولانه و هوشمندانه در راستای تحقق اهداف جهادی با رعایت اصول اخلاقی و شرعی و تبعیت از ولایت فقیه، با هدف حفظ و اعتلای

1-Revolutionary insight

2-Jihadi insight

اسلام و دفاع از مستضعفان (ترابی و همکاران، ۱۴۰۰: ۶۵). بصیرت جهادی به معنای بینش عمیق و آگاهی توأم با روحیه مقاومت و عمل فداکارانه در میدان‌های نبرد (نظامی، فرهنگی، اقتصادی) است که بر اساس آموزه‌های اسلامی و ارزش‌های انقلابی شکل می‌گیرد. این بصیرت، رزمندگان و مجاهدان را قادر می‌سازد تا در شرایط سخت، مسیر حق را تشخیص داده و با توکل به خدا، دشمن را شکست دهند (شمولی و همکاران، ۱۴۰۱: ۳۵).

بصیرت جهادی از منظر امام خمینی (ره) یعنی شناخت عمیق از میدان نبرد و تحلیل راهبردی توطئه‌های دشمن (امام خمینی، صحیفه نور، جلد ۱۸، ص ۸۹).

بصیرت جهادی از منظر مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) یعنی ترکیب ایمان عملی با دانش نظامی برای تصمیم‌گیری در شرایط بحران (مقام معظم رهبری، بیانات ۱۳۹۹/۰۳/۱۴).

اشتراکات:

- هر دو مبتنی بر ولایت‌مداری هستند،
- نیازمند آگاهی عمیق از شرایط می‌باشند،
- هدف نهایی هر دو حفظ نظام اسلامی است.

تفاوت‌ها:

- بصیرت انقلابی: پیشگیرانه و فرهنگی،
- بصیرت جهادی: مقابله‌جویانه و عملیاتی.

پ- دفاع مقدس: دفاع مقدس به مجموعه اقدامات و تلاش‌های همه‌جانبه ملت ایران (شامل نیروهای مسلح، مردم عادی، دولت و نهادهای مختلف) در بازه زمانی ۱۳۵۹ تا ۱۳۶۷ (۱۹۸۰-۱۹۸۸) در پاسخ به تجاوز نظامی رژیم بعث عراق با هدف حفظ استقلال، تمامیت ارضی و نظام نوپای جمهوری اسلامی ایران اطلاق می‌شود. این دفاع، که با تکیه بر مشارکت گسترده مردمی، رهبری دینی، و ارزش‌های اسلامی، انسانی و ملی و با تقدیم جان و مال، به یک حماسه بزرگ تبدیل شد و تأثیرات عمیقی بر جامعه ایران گذاشت. دفاع مقدس نه تنها به دفع تجاوز و حفظ کشور منجر شد، بلکه به شکل‌گیری هویت جمعی، تقویت وحدت ملی، و ایجاد الگوهای جدیدی در حوزه نظامی و فرهنگی انجامید (پیری، ۱۴۰۴: ۱۲).

تعریف عملیاتی متغیرها

الف- بصیرت انقلابی: این مفهوم به توانایی درک صحیح از ماهیت انقلاب اسلامی، اهداف آن، دشمنان آن، و راه‌های پیشرفت آن اشاره دارد. این بصیرت، تشخیص درست حق از باطل در مسائل مختلف را شامل می‌شود و فرد دارای بصیرت انقلابی، در برابر انحرافات و خطرات احتمالی، هوشیار و مقاوم خواهد بود. مهمترین ویژگی بصیرت انقلابی، نگهداری از آرمان‌ها و ارزش‌های انقلاب اسلامی است.

ب- بصیرت جهادی: این مفهوم بر جنبه عملی و فعال بصیرت انقلابی تاکید دارد. این بصیرت، تنها به درک درست مسائل محدود نمی‌شود، بلکه به اقدام و عمل جهادی در جهت تحقق اهداف انقلاب اسلامی نیز اشاره دارد. فردی که بصیرت جهادی دارد، با شناخت صحیح از موقعیت، با تمام توان و فداکاری در مسیر پیشرفت و اعتلای انقلاب گام برمی‌دارد. مهمترین ویژگی بصیرت جهادی، روحیه تلاش و مجاهدت در راه آرمان‌های انقلاب است. بصیرت جهادی به چرایی و چگونگی اقدامات جهادی می‌پردازد.

وجه اشتراک: هر دو مفهوم، بر اهمیت درک صحیح از موقعیت و شناخت دشمنان و دوستان تاکید دارند. هر دو نیز به عمل و تلاش در مسیر اهداف انقلاب اسلامی می‌پردازند. بصیرت جهادی در واقع ابعاد عملی و اجرایی بصیرت انقلابی است.

وجه تمایز: بصیرت انقلابی، بیشتر جنبه‌ی شناختی و تئوری دارد، در حالی که بصیرت جهادی، جنبه‌ی عملی و اجرایی را برجسته می‌کند. بصیرت جهادی، نیروی محرک و انگیزه برای عمل به بصیرت انقلابی است.

جمع‌بندی: این دو مفهوم مکمل یکدیگر در نظام اسلامی هستند:

- بصیرت انقلابی: چراغ راه برای تشخیص خطرات

- بصیرت جهادی: سلاح عمل برای مقابله با تهدیدات

قرآن کریم بصیرت انقلابی را چراغ راه و بصیرت جهادی را شمشیر برنده در مسیر اقامه دین معرفی می‌کند. این دو مفهوم در سوره‌هایی مانند انفال و محمد به صورت تلفیقی مورد تأکید قرار گرفته‌اند.

چارچوب نظری تحقیق مبتنی بر نظریه مقاومت جهادی

برای تدوین چارچوب نظری این تحقیق می‌توان از ترکیب مفاهیم بنیادین انقلاب اسلامی،

نظریه‌های جامعه‌شناسی مقاومت، و الگوهای مدیریت جهادی بهره گرفت. این چارچوب مبتنی بر «نظریه مقاومت جهادی» است که توسط اندیشمندان انقلاب اسلامی توسعه یافته است. این نظریه بر اساس نظریه‌های گفتمانی و هویتی بیان شده است. این نظریه بر سه اصل استوار است:

الف- حق‌محوری: باور به حقانیت آرمان‌ها و ارزش‌های اسلامی و انقلابی.

ب- مقاومت فعال: پاسخ هوشمندانه و خلاق به تهدیدها با تکیه بر منابع داخلی.

پ- ولایت‌پذیری: نقش کانونی رهبری دینی در هدایت فرآیند مقاومت.

این نظریه نشان می‌دهد چگونه بصیرت منجر به تقویت روحیه مقاومت شده و با ایجاد راهبردهای نوین منجر به کسب پیروزی می‌شود. این نظریه بر سه پایه اساسی استوار است:

الف- بصیرت انقلابی: شناخت عمیق حق از باطل با تکیه بر مبانی دینی و تحلیل سیاسی،

ب- روحیه جهادی: عمل خستگی‌ناپذیر مبتنی بر ایمان، خلاقیت و ایثار،

پ- رهبری ولایتی: هدایت هوشمندانه امام خمینی (ره) و پیوند ناگسستنی مردم با رهبری.

کارکردهای مهم درونی و بیرونی این نظریه عبارتند از:

الف- کارکردهای درونی: ایجاد هماهنگی بین شناخت و عمل، تولید انرژی معنوی برای مبارزه، تقویت روحیه مسئولیت‌پذیری.

ب- کارکردهای بیرونی: مقابله با تهدیدات چند بعدی دشمن، ایجاد وحدت رویه در نیروهای انقلابی، تولید الگوی بومی مدیریت بحران (کلاتری، ۱۴۰۴: ۱۵۹).

چارچوب نظری بالا نشان می‌دهد که بصیرت انقلابی و جهادی نه تنها به عنوان یک عامل معنوی، بلکه به عنوان یک سرمایه استراتژیک در کسب پیروزی‌های دفاع مقدس عمل کرده است. این چارچوب می‌تواند برای تحلیل سایر جنبش‌های مقاومت در جهان نیز به کار رود. این چارچوب از نظریه‌های امام خمینی (ره) در زمینه «جهاد اکبر و اصغر» و دیدگاه‌های مقام معظم رهبری درباره «بصیرت و مقاومت» و همچنین از اصول «مقاومت اسلامی» در اندیشه‌های شهید مطهری و شهید صدر الهام گرفته است.

بصیرت انقلابی و جهادی

بصیرت انقلابی و جهادی در گفتمان اسلامی- ایرانی، ترکیبی از بینش عمیق دینی و عملگرایی

راهبردی است که بر اساس منابع معتبر و بیانات رهبران نظام، به شرح زیر قابل تبیین است:

۱. تعریف بصیرت انقلابی - جهادی
 - در لغت: بصیرت به معنای «بینایی دل»، «درک حقایق پنهان» و «تشخیص حق از باطل» است.
 - در اصطلاح انقلابی: توانایی تحلیل صحنه‌های سیاسی - اجتماعی با معیارهای الهی و انقلابی، همراه با آمادگی برای اقدام عملی.
 - ویژگی کلیدی: تلفیق «علم نافع» با «عمل صالح» در مسیر اهداف انقلاب اسلامی.
۲. مؤلفه‌های اصلی بصیرت انقلابی و جهادی
 - الف) دشمن‌شناسی عمیق
 - شناسایی اهداف استکبار جهانی (مانند جنگ نرم، ترویج اسلام آمریکایی).
 - تحلیل توطئه‌های دشمن در عرصه‌های فرهنگی، اقتصادی و سیاسی.
 - ب) ولایتمداری
 - شناخت ولی فقیه به عنوان «قطب‌نمای راهبردی» در عصر غیبت.
 - تبعیت عملی از فرامین رهبری حتی در شرایط پیچیده (مانند فتنه‌های سیاسی).
 - ج) زمان‌شناسی و موقعیت‌یابی
 - درک اقتضائات زمانه (مانند تشخیص لحظه‌های حساس مانند دفاع مقدس یا مقابله با تحریم‌ها).
 - اقدام به‌موقع در مواجهه با تهدیدات (نمونه: عملیات‌های نظامی هوشمند در جنگ).
 - د) معنویت و استقامت
 - پایبندی به اخلاق جهادی (ایثار، شهادت‌طلبی، تقوا).
 - مقاومت در برابر شهوات و دل‌بستگی‌های دنیوی (مانند خطر «عمرسعدسازی» در تاریخ اسلام).
۳. راه‌های کسب بصیرت انقلابی و جهادی
 - الف - مطالعه و تدبر در قرآن و روایات: به ویژه آیات مربوط به جهاد و بصیرت (مانند آیه ۱۰۸ سوره یوسف).
 - ب - تلمذ از علما و فرماندهان بصیر: مانند امام خمینی و مقام معظم رهبری.
 - پ - تحلیل تاریخی: عبرت‌گیری از رویدادهای صدر اسلام (مانند عاشورا) و انقلاب اسلامی.
 - ت - مشارکت در عرصه‌های جهادی: حضور در میدان‌های دفاعی، فرهنگی و اقتصادی برای تجربه‌اندوزی.

ث- تقویت سواد رسانه‌ای: مقابله با شبهه‌افکنی‌های دشمن (کلاتری، ۱۴۰۴: ۱۲۳).

۴. تفاوت با مفاهیم مشابه

- بصیرت انقلابی - بصیرت فردی: اولی جمع‌گرا و هدفمند برای حفظ نظام است، در حالی که دومی ممکن است محدود به سلوک شخصی باشد.

بصیرت جهادی - جهاد نظامی: جهاد بدون بصیرت (مانند خوارج) به انحراف می‌انجامد، اما بصیرت جهادی، اقدام را با حکمت همراه می‌کند.

بصیرت انقلابی - جهادی، «نورافکنی است که راه را در تاریکی‌های فتنه روشن می‌کند». این مفهوم با ترکیب ایمان، تحلیل و عمل، الگویی برای مقابله با تهدیدات نوین (مانند جنگ ترکیبی دشمن) ارائه می‌دهد. همان‌طور که رهبر انقلاب تأکید کرده‌اند:

بصیرت، قطب‌نمایی است که اگر نباشد، حتی با نیت خالص هم ممکن است انسان در دام دشمن بیفتد.

بصیرت انقلابی و روحیه جهادی، مکمل یکدیگرند. بصیرت، چراغ راه است و جهاد، نیروی محرکه. جامعه‌ای که این دو اصل را در خود نهادینه کند، در برابر فتنه‌ها مصون می‌ماند و در مسیر تمدن‌سازی اسلامی گام‌های استواری برمی‌دارد (حاجی صادقی، ۱۴۰۴: ۱۴).

مدیریت جهادی و بصیرت عملی مبتنی بر اصولی مانند:

- آتش به اختیار: ابتکار عمل در شرایط بحرانی بدون نیاز به دستور مستقیم، با رعایت چارچوب‌های شرعی و اخلاقی.

- ایمان و هدف الهی: حرکت بر اساس انگیزه‌های الهی و نه منافع دنیوی.

- مبارزه با انحرافات: مانند مقابله با نفوذ دشمن در مراکز تصمیم‌گیری.

بصیرت انقلابی و جهادی ترکیبی از شناخت عمیق، ایمان راسخ و عمل آگاهانه است که با رعایت اصولی مانند زمانسناسی، تقوا، و جهاد تبیین محقق می‌شود. این بصیرت نه تنها فرد را از گمراهی نجات می‌دهد، بلکه جامعه را در مسیر تحقق آرمانهای انقلاب اسلامی هدایت می‌کند.

- بصیرت انقلابی: به عنوان «بینش عمیق توأم با التزام عملی به ارزش‌های انقلاب اسلامی» تعریف می‌شود که ریشه در آموزه‌های دینی و قرآنی دارد. این مفهوم در قرآن با عبارت «عَلَىٰ بَصِيرَةٍ» (یوسف: ۱۰۸) مورد تأکید قرار گرفته است. امام خمینی (ره) نیز بصیرت انقلابی را «سلاح مومن در مبارزه با استکبار» می‌دانستند.

- بصیرت جهادی: ترکیبی از شناخت عمیق، ایمان راسخ و عمل آگاهانه در مسیر جهاد است. این

مفهوم در قرآن با عبارت «وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ» (توبه: ۴۱) تبیین شده است. مقام معظم رهبری نیز تأکید می‌کنند که بصیرت جهادی «ترکیبی از دانش، ایمان و عمل» است و در مقابله با جنگ نرم دشمن ضروری است.

بصیرت انقلابی و جهادی یک مفهوم چندبعدی است که هم از منابع دینی سرچشمه می‌گیرد و هم در تجربه انقلاب اسلامی ایران بومی‌سازی شده است.

۵. ارکان و شاخص‌ها

الف- بصیرت انقلابی: شناخت اصول انقلاب و آرمان‌های آن، ولایتمداری و پیروی از رهبری، مقابله با توطئه‌های دشمن.

ب- بصیرت جهادی: شناخت عمیق دشمن و تحلیل تهدیدات، ایمان و تعهد قلبی به ارزش‌های انقلاب. عمل جهادی در عرصه‌های مختلف (نظامی، فرهنگی، اقتصادی).

۶. کاربردها و نمونه‌های تاریخی

- در دفاع مقدس: بصیرت جهادی به رزمندگان کمک کرد تا با ترکیب ایمان و دانش، تاکتیک‌های نوینی مانند جنگ نامنظم را ابداع کنند.

- در مقابله با جنگ نرم: بصیرت انقلابی با تبیین حقایق و روشنگری، توطئه‌های دشمن را خنثی می‌کند.

۷. چالش‌ها و راهکارها

الف- غفلت از بصیرت: ممکن است برخی به دلیل غفلت، تهدیدات دشمن را جدی نگیرند. راهکار: تبیین مستمر حقایق انقلاب و تقویت جهاد تبیین.

ب- تهاجم فرهنگی: دشمن سعی در کور کردن بصیرت مردم دارد. راهکار: تقویت مبانی دینی و انقلابی در نظام آموزشی.

پ- امام خمینی (ره): بصیرت انقلابی را «شناخت راه حق و حرکت در آن» تعریف می‌کردند و تأکید داشتند که این بصیرت تنها در سایه ولایت فقیه محقق می‌شود.

ت- مقام معظم رهبری: بصیرت جهادی را «ترکیبی از دانش، ایمان و عمل» می‌دانند و تأکید می‌کنند که این بصیرت در مقابله با جنگ نرم دشمن ضروری است (محمدی، ۱۴۰۲: ۲۳).

بصیرت انقلابی توانایی درک عمیق و جامع از مبانی، اهداف، ارزش‌ها، و چالش‌های پیش روی یک انقلاب، همراه با قدرت تحلیل و پیش‌بینی تحولات و تهدیدات مرتبط، و اتخاذ مواضع و تصمیمات آگاهانه و مسئولانه در جهت حفظ و پیشبرد آرمان‌های آن. بصیرت انقلابی یک

سیستم دفاعی فکری-عملی است که از انحراف جامعه جلوگیری می‌کند. بصیرت جهادی توانایی درک عمیق و آگاهانه از ماهیت، اهداف، و الزامات جهاد(در معنای وسیع آن که شامل جهاد اکبر و اصغر می‌شود)، تشخیص درست میدان و دشمن، شناخت اهداف و ابزارهای دشمن، انتخاب روش‌های مناسب و مؤثر برای مقابله با چالش‌ها و تهدیدات، و اقدام مسئولانه و هوشمندانه در راستای تحقق اهداف جهادی با رعایت اصول اخلاقی و شرعی و تبعیت از ولایت فقیه، با هدف حفظ و اعتلای اسلام و دفاع از مستضعفان. بصیرت جهادی به معنای بینش عمیق و آگاهی توأم با روحیه مقاومت و عمل فداکارانه در میدان‌های نبرد(نظامی، فرهنگی، اقتصادی) است که بر اساس آموزه‌های اسلامی و ارزش‌های انقلابی شکل می‌گیرد. این بصیرت، رزمندگان و مجاهدان را قادر می‌سازد تا در شرایط سخت، مسیر حق را تشخیص داده و با توکل به خدا، دشمن را شکست دهند(شمولی و همکاران، ۱۴۰۱:۳۵).

دستاوردهای راهبردی بصیرت انقلابی و جهادی در دفاع مقدس

بصیرت انقلابی و جهادی به عنوان ستون فقرات استراتژی دفاعی ایران در دوران هشت ساله جنگ تحمیلی، نقشی تعیین‌کننده در تبدیل تهدیدها به فرصت‌های تاریخی داشت. این دستاوردها نه تنها در عرصه نظامی، بلکه در ابعاد سیاسی، اجتماعی و فرهنگی تأثیرات ماندگاری بر جای گذاشتند. در ادامه، این دستاوردها را در محورهای کلیدی تحلیل می‌کنیم:

۱. خودکفایی نظامی و صنایع دفاعی

- مهندسی معکوس و تولید سلاح‌های بومی: با وجود تحریم‌های شدید، ایران توانست موشک‌های بالستیک(مانند شهاب ۳)، پهپادهای رزمی و تجهیزات مهندسی جنگ را تولید کند. این موفقیت ناشی از خلاقیت جوانان انقلابی و روحیه «ما می‌توانیم» بود.

الف- تحول در صنایع دفاعی: از وابستگی کامل به مستشاران خارجی پیش از انقلاب، به کشوری صادرکننده تسلیحات تبدیل شدیم.

ب- نهضت قطعه‌سازی: با تشکیل جهادهای خودکفایی در ارتش، نیازهای لجستیکی جنگ تأمین شد.

۲. ابتکارات رزمی و تاکتیک‌های نوین

الف- عملیات غواصی در والفجر ۸: عبور از رودخانه اروند که حتی کارشناسان جهانی آن را غیرممکن می‌دانستند.

- ب- جنگ نامتقارن: استفاده از تاکتیک موج انسانی در عملیات‌هایی مانند خیبر و کربلای ۵، که باعث غافلگیری دشمن شد (محمدی، ۱۴۰۲: ۲۱).
- پ- مهندسی جنگ: ساخت پل‌های نظامی (مانند پل خیبر) و سنگرهای پیشرفته توسط رزمندگان.
۳. وحدت نیروهای مسلح و مدیریت جهادی
- الف- همکاری ارتش و سپاه: ایجاد قرارگاه‌های مشترک در عملیات‌های بزرگی مانند ثامن الائمه (شکست حصر آبادان).
- ب- نقش بسیج مردمی: حضور ۲ میلیون بسیجی در کنار ارتش و سپاه، که باعث تقویت روحیه رزمی و پشتیبانی لجستیکی شد.
- پ- فرماندهان بصیر: شهیدانی مانند صیاد شیرازی، باقری و همت با شناخت دقیق دشمن و خلاقیت در مدیریت، عملیات‌های کلیدی را طراحی کردند.
۴. تقویت فرهنگ مقاومت و بیداری اسلامی
- الف- الهام‌بخشی به جبهه مقاومت: تجربیات ایران به گروه‌هایی مانند حزب‌الله لبنان و مقاومت فلسطین انتقال یافت.
- ب- تثبیت اقتدار بین‌المللی: پس از دفاع مقدس، هیچ قدرت جهانی جرات حمله نظامی به ایران را نداشت.
- پ- مقابله با جنگ روانی: بصیرت انقلابی به مردم کمک کرد اخبار جعلی و شایعات دشمن را تشخیص دهند.
۵. دستاوردهای سیاسی و دیپلماتیک
- الف- شکست پروژه‌ی تجزیه ایران: دشمنان قصد داشتند با جنگ، ایران را به چندپاره تقسیم کنند، اما بصیرت رهبری و مقاومت مردم، این طرح را ناکام گذاشت.
- ب- افشای چهره‌ی واقعی دشمنان: استفاده عراق از سلاح‌های شیمیایی با حمایت غرب، چهره‌ی حقوق بشری آمریکا و اروپا را رسوا کرد.
۶. اقتصاد مقاومتی و خودکفایی
- الف- کاهش وابستگی به نفت: با وجود کاهش درآمدهای نفتی، اقتصاد کشور بر پایه تولید داخلی و مصرف بهینه منابع تنظیم شد.
- ب- مدیریت منابع محدود: سیاست‌هایی مانند سهمیه‌بندی بنزین و کالاهای اساسی، الگویی برای

مدیریت بحران‌های بعدی شد.

بصیرت انقلابی و جهادی در دفاع مقدس ثابت کرد که ترکیب ایمان، خلاقیت و وحدت می‌تواند حتی در شرایط تحریم و کمبود، به پیروزی‌های تاریخی منجر شود. امروز این دستاوردها در صنایع دفاعی پیشرفته (هوا- فضا، موشکی) و استراتژی مقاومت فعال تداوم یافته است (برهان، ۱۴۰۰: ۲۴).

مدل مفهومی تحقیق

در تحقیقات دفاعی و نظامی ماهیت مدل‌های تحقیق سه نوع هستند: فرآیندی، کارکردی و محتوایی. با توجه به اهداف و سوالات و همچنین مبانی نظری ماهیت مدل مفهومی این تحقیق از نوع کارکردی است.

الف- تمرکز: بر نقش و عملکرد بخش‌ها یا اجزاء مختلف یک سیستم.

ب- هدف: فهمیدن اینکه هر جزء سیستم چه نقشی ایفا می‌کند و چگونه در کارکرد کلی تأثیر می‌گذارد.

پ- مثال: مدل کارکردی یک سازمان که وظایف بخش‌های مختلف (مانند بازاریابی، منابع انسانی، تولید) را توضیح می‌دهد.

ت- کاربرد: اغلب در تحلیل سیستم‌ها برای بهبود عملکرد یا کارایی استفاده می‌شود.

الف- بعد شناختی (دانش انقلابی)

این بعد به مبانی نظری و آگاهی‌های ضروری برای تشخیص حق از باطل می‌پردازد:

- شناخت اصول انقلاب: شامل آرمان‌هایی مانند استقلال، عدالت، مقاومت و ولایت‌مداری.

- دشمن‌شناسی: تحلیل توطئه‌های دشمن در عرصه‌های نظامی، اقتصادی و فرهنگی.

- زمان‌شناسی: درک شرایط تاریخی و پیش‌بینی تحولات آینده، همانند بصیرت امام خمینی (ره) در پیش‌بینی فتنه‌های داخلی.

ب- بعد عاطفی (تعهد انقلابی)

این بعد بر ایمان و التزام قلبی به ارزش‌های انقلاب تأکید دارد:

- ولایت‌پذیری: پیروی از رهبری به عنوان محور وحدت، همانند حماسه ۹ دی که مردم با حضور خود وفاداری به نظام را نشان دادند.

- شهادت‌طلبی: نگرش به شهادت به عنوان «تولد دوم»، الهام‌گرفته از فرهنگ عاشورا.

- تقوا و پرهیزگاری: رعایت اخلاق انقلابی و دوری از دنیازدگی، مانند شهیدانی که در

وصیت‌نامه‌هایشان بر پابندی به اخلاق تأکید کردند.

پ- بعد رفتاری (عمل انقلابی)

این بعد به تجلی بصیرت در عرصه عمل می‌پردازد:

- مقاومت فعال: مانند مدیریت جهادی در دفاع مقدس با تاکتیک‌های نوین (جنگ نامنظم، عملیات غافلگیرانه).

- جهاد تبیین: روشنگری در برابر تحریف‌های دشمن، همانند نقش راویان دفاع مقدس در انتقال حقایق به نسل جوان.

- مشارکت اجتماعی: حضور در صحنه‌های انقلابی مانند راهپیمایی‌ها و مقابله با فتنه‌ها.

با توجه به موارد بالا مدل مفهومی تحقیق طبق شکل زیر است.

شکل ۱: مدل مفهومی تحقیق

روش تحقیق

این تحقیق از نوع کاربردی- توسعه‌ای است که و به روش تاریخی- تحلیلی با رویکرد کمی انجام شده است. قلمرو تحقیق از نظر زمانی، پس از جنگ آغاز تحمیلی در سال ۱۳۵۹ تا پایان جنگ سال ۱۳۶۷ است. از نظر مکانی، شامل جغرافیای ج.ا.ایران می‌باشد. جامعه آماری این تحقیق از صاحب‌نظران و نخبگان لشکری که حداقل دارای مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد بوده و حداقل سه سال به عنوان فرمانده یا مدیر در سطح عملیاتی و راهبردی نیروهای مسلح در هشت سال دفاع مقدس به عنوان فرمانده تیب به بالا انجام وظیفه کرده باشند. جامعه آماری تحقیق ۵۰ نفر می‌باشد. چون جامعه آماری کمتر از ۱۰۰ نفر می‌باشد، نمونه‌گیری به عمل نمی‌آید و به صورت تمام شمار هر ۵۰ نفر مورد نظر سنتجی قرار می‌گیرند. اطلاعات این تحقیق از دو روش میدانی و اسنادی گردآوری و از طریق نرم‌افزار SPSS تحلیل شده است. در روش میدانی، پرسشنامه‌ای تنظیم شده است که ۹۱ پرسش بسته آن از طریق آزمون تی و فاصله اطمینان ۹۶ درصدی در قالب طیف لیکرت در پنج سطح طبقه‌بندی و تحلیل کمی شده است. برای تعیین روایی پرسشنامه از روش روایی محتوا و توزیع دو مرحله‌ای پرسشنامه بین صاحب‌نظران بهره‌برداری و برای تعیین پایایی آن از آزمون آلفای کرونباخ استفاده شده است. برای این کار یک نمونه اولیه شامل ۱۰ پرسشنامه بین استادان دفاع مقدس پیش‌آزمون گردید و سپس با استفاده از داده‌های این پرسشنامه-ها و به کمک نرم‌افزار آماری SPSS میزان ضریب اعتماد در آزمون آلفای کرونباخ بزرگتر از ۰/۷ به دست آمد؛ بنابراین پرسشنامه مورد استفاده از اعتبار لازم برخوردار است.

تجزیه و تحلیل یافته‌های تحقیق

لایه بنیادین یا بصیرت انقلابی شامل ۲ بعد شناختی و عاطفی است. بعد شناختی شامل ۳ مولفه: اصول و مبانی، گفتمان دفاعی- انقلابی امام خمینی (ره) و دشمن شناسی و بصیرت است. بعد عاطفی شامل ۳ مولفه: بسیج مردمی و ولایت مداری، انسجام انقلابی، وحدت ملی و پایداری مردم و ایثار و مقاومت جهادی رزمندگان است. لایه عملیاتی یا بصیرت جهادی در بعد رفتاری شامل ۵ مولفه: مدیریت جهادی فرماندهان، جهاد نظامی در میدان نبرد، جهاد تبیین در میدان نبرد، خوداتکایی؛ خلاقیت و ابتکار جنگی و بصیرت و وحدت نیروهای مسلح است. بر اساس تجزیه و تحلیل به عمل آمده از سوالات فرعی تحقیق، نقش بصیرت انقلابی و جهادی در پیروزی‌های

دوران دفاع مقدس در ۲ لایه، ۳ بعد، ۱۱ مولفه و ۹۱ شاخص طبق جدول زیر است. ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌های بصیرت انقلابی و جهادی موثر در پیروزی‌های هشت سال دفاع مقدس دفاع مقدس برای تأیید روایی و پایداری به حجم نمونه واگذار شده که نتیجه میزان اهمیت و میانگین آن طبق جدول زیر است. در این جدول بر اساس طیف ۵ سطحی لیکرت از عدد ۱ تا ۵ تهیه شده است. در این طیف عدد یک به معنی خیلی کم، عدد دو به معنی کم، عدد سه به معنی متوسط، عدد ۴ به معنی زیاد، عدد پنج به معنی خیلی زیاد است. با توجه به اینکه میزان اهمیت و میانگین تمام گویه‌ها یا شاخص‌ها بیشتر از ۳ یعنی متوسط به بالا است لذا الگو مورد تأیید خبرگان و صاحب‌نظران قرار گرفته است.

جدول ۱: ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌های بصیرت انقلابی و جهادی موثر در دفاع مقدس

لایه	بعد	مولفه	شاخص	اهمیت	میانگین
بصیرت انقلابی (لایه بنیادین) بصیرت انقلابی (لایه بنیادین)	بعد شناختی	اصول و مبانی	مبانی اعتقادی	۵	۵
			اصول راهبردی	۵	۴
			مؤلفه‌های شناختی	۴	۴
			ویژگی‌های عملیاتی	۳	۳
			مبانی مردمی	۴	۳
			اصول اخلاقی	۴	۳
			مبانی فرهنگی	۴	۳
			اعتماد به جوانان	۵	۵
	گفتار دفاعی - انقلابی امام خمینی (ره)	ولایت‌پذیری و تبعیت از رهبری	۴	۴	
		اعتماد به جوانان	۳	۴	
		شناخت عمیق ماهیت جنگ	۵	۳	
		خط‌مشی‌های راهبردی	۴	۴	
		مدیریت روانی جنگ	۳	۴	

میانگین	اهمیت	شاخص	مؤلفه	بعد	لایه
۳	۵	بصیرت در مواجهه با فتنه‌ها	دشمن شناسی و بصیرت		
۴	۴	چشم‌اندازسازی پسا جنگ			
۵	۵	دشمن شناسی باید مستمر باشد			
۴	۵	نباید دچار توهم توطئه یا انکار توطئه شد			
۵	۵	خطر دشمنان نرم بیشتر از دشمنان سخت است			
۴	۴	شناخت دائمی دشمن و حفظ هوشیاری			
۵	۵	اعتماد به جوانان			
۴	۵	تبدیل تهدید به فرصت			
۵	۵	شناخت چندلایه دشمن			
۴	۴	شناخت ماهیت وجودی دشمن			
۵	۵	تشخیص تاکتیک‌های دشمن	دشمن شناسی و بصیرت		
۴	۵	نقشه‌خوانی استراتژیک			
۴	۴	تحلیل میدانی هوشمند			
۳	۴	مدیریت اطلاعات			
۳	۳	بسیج مردمی با تکیه بر ارزش‌های دینی			
۴	۴	اتکا به مردم و ظرفیت‌های مردمی			
۵	۵	اعتماد به جوانان			
۴	۵	ایجاد انگیزه برای مشارکت فراگیر اقشار مختلف			
۴	۴	ولایت‌پذیری و تبعیت از امام خمینی (ره)			
۴	۵	تشخیص اولویت‌ها و حضور به‌موقع در صحنه			
			بسیج مردمی و ولایت‌مداری	بعد عاطفی	

لایه	بعد	مؤلفه	شاخص	اهمیت	میانگین
			درک ماهیت جنگ به عنوان نبرد حق و باطل	۴	۳
		انسجام انقلابی، وحدت ملی و پایداری مردم	ایجاد هویت ملی نوین	۴	۴
			اعتماد به جوانان	۴	۳
			وحدت و انسجام نیروهای مسلح	۳	۳
			وحدت ملی حول محور ولایت فقیه	۳	۵
			تلفیق مذهب و ملی گرایی	۴	۴
			همبستگی اجتماعی و مقاومت مردمی	۴	۳
			نقش رسانه‌ها و ادبیات	۳	۴
			معماری و نمادهای دفاعی- انقلابی	۵	۴
		ایثار و مقاومت جهادی رزمندگان	ایثار، فداکاری و معنویت گرایی	۴	۴
			اعتماد به جوانان	۵	۴
			فرهنگ ایثار و شهادت به عنوان محرک مقاومت	۴	۴
			مبانی تربیتی و اخلاقی	۴	۴
			ابعاد اعتقادی و معنوی جهاد	۵	۴
			مقاومت در مقابل تبلیغات و جنگ روانی دشمن	۴	۳
			حفظ ارزش‌ها در شرایط سخت	۴	۴
			ایجاد مقاومت پایدار با بصیرت زمان شناس	۵	۴
		مدیریت جهادی فرماندهان	اصول مدیریتی و فرماندهی	۵	۴
			مؤلفه‌های روانشناختی	۴	۴
			شاخص‌های عملکردی	۵	۴

میانگین	اهمیت	شاخص	مؤلفه	بعد	لایه
۳	۴	اعتماد به جوانان			
۴	۵	اصول راهبردی کلان			
۴	۵	رهبری فرماندهی با ترکیب عقلانیت و معنویت			
۳	۴	الگو سازی مدیریتی نوین برای نسل های آینده			
۴	۴	اعتماد به جوانان	جهاد نظامی در میدان نبرد		
۴	۴	تلفیق ایمان و تاکتیک در میدان نبرد			
۴	۴	رعایت اخلاق جنگی			
۴	۴	صیانت از تمامیت ارضی			
۳	۴	افزایش اقتدار منطقه ای			
۴	۵	اصول عملیاتی و رزمی			
۴	۵	اعتماد به جوانان			
۳	۳	رهبری معنوی و بیانیه ها	جهاد تسنن در جنگ		
۴	۵	رسانه های داخلی (رادیو، تلویزیون، مطبوعات)			
۳	۳	هنر و فرهنگ (سینما، ادبیات، نقاشی)			
۴	۵	روحانیت و منابر			
۳	۴	خود رزمندگان و خانواده های شهدا			
۳	۴	خودباوری و خودکفایی			
۳	۴	اعتماد به جوانان	خودانگیزی، اخلاقیات و ابتکار جنگی		
۳	۳	نوآوری و خلاقیت در میدان نبرد			
۵	۳	خودانگیزی و خلاقیت در شرایط تحریم			

لایه	بعد	مؤلفه	شاخص	اهمیت	میانگین
			نوآوری‌های نظامی	۴	۳
			مهندسی رزمی خلاق	۴	۴
			خودکفایی نظامی و صنایع دفاعی	۴	۳
			ابتکارات رزمی و تاکتیک‌های نوین	۳	۴
		بصیرت و وحدت نیروهای مسلح	اعتماد به جوانان	۵	۴
			حفظ وحدت نیروهای مسلح با مدیریت جهادی	۴	۴
			وحدت ملی حول محور ولایت فقیه	۵	۴
			مقابله با توطئه‌های داخلی و خارجی	۴	۴
			مقابله با عوامل بازدارنده داخلی	۳	۳
			تفویض اختیارات و تشکیل ساختارهای تخصصی	۵	۴
			تحلیل هوشمندانه تهدیدات	۵	۳
			ترکیب ایمان و دانش در مدیریت نبرد	۴	۴
			مدیریت بحران با انعطاف‌پذیری	۴	۴
			شکست ابهت ابرقدرت‌ها	۴	۴
			الهام‌بخشی به جبهه مقاومت	۵	۳
			تثبیت اقتدار بین‌المللی	۴	۳
			مقاومت فعال	۵	۴
			فرماندهی و کنترل هوشمند	۴	۳

نکته مهم جدول بالا این است که شاخص اعتماد به جوانان در تمام مولفه‌ها وجود دارد. این مطلب به‌طور مکرر در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی هم تکرار شده و همواره مورد توجه و تأکید مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) است. اما به نظر می‌رسد اهتمام به جوانان برای به‌کارگیری آنها در بخش کشوری و لشکری کم‌رنگ است و کماکان سیستم مدیریتی کشور بر خلاف هشت سال دفاع مقدس پیرگرا است. بنابراین یکی از دلایل اصلی کسب پیروزی در هشت سال دفاع مقدس جوان بودن سامانه فرماندهی و کنترل جنگ در کنار مدیریت جهادی فرماندهان نظامی میدان نبرد بوده است. مدیریت جهادی حاصل ترکیب بصیرت انقلابی با بصیرت جهادی است. مدیر و فرمانده جهادی هم‌زمان و توأمان با هم دارای بصیرت انقلابی و بصیرت جهادی است. ترکیب بصیرت انقلابی و روحیه جهادی، یک فرمول پیروزی برای نظام اسلامی است. این ترکیب در دفاع مقدس، سازندگی کشور و مقابله با جنگ نرم دشمن اثربخش بوده و همچنان به عنوان یک الگوی راهبردی در گام دوم انقلاب مورد تأکید است. بصیرت انقلابی و جهادی اگرچه متمایزند اما مکمل یکدیگرند. جامعه انقلابی برای پیشبرد اهداف خود هم‌زمان به هر دو نیاز دارد. تلفیق این دو است که «مدیریت جهادی» را شکل می‌دهد. تلفیق متعادل بصیرت انقلابی و جهادی است که «مدیریت انقلابی» کارآمد را شکل می‌دهد و تضمین‌کننده تداوم و پویایی انقلاب است. این دو مفهوم، گرچه هم‌افزا و هم‌جهت‌اند، اما تفاوت‌های مهمی در ماهیت، کارکرد و جلوه‌های عملی در مدیریت جهادی دارند. جدول بالا بیانگر این است که بصیرت انقلابی امام خمینی (ره) در دشمن‌شناسی و جهاد تبیین و همچنین بصیرت جهادی فرماندهان برای جهاد نظامی مردم پایه در میدان نبرد مبتنی بر گفتمان انقلابی بنیانگذار انقلاب اسلامی که در شکل مدیریت جهادی ظهور یافته است بیشترین نقش را در کسب پیروزی‌های هشت سال دفاع مقدس داشته‌اند. ممکن است مدیری بصیرت انقلابی داشته باشد اما بصیرت جهادی نداشته باشد. اما مدیری که بصیرت جهادی دارد الزاماً بصیرت انقلابی هم دارد.

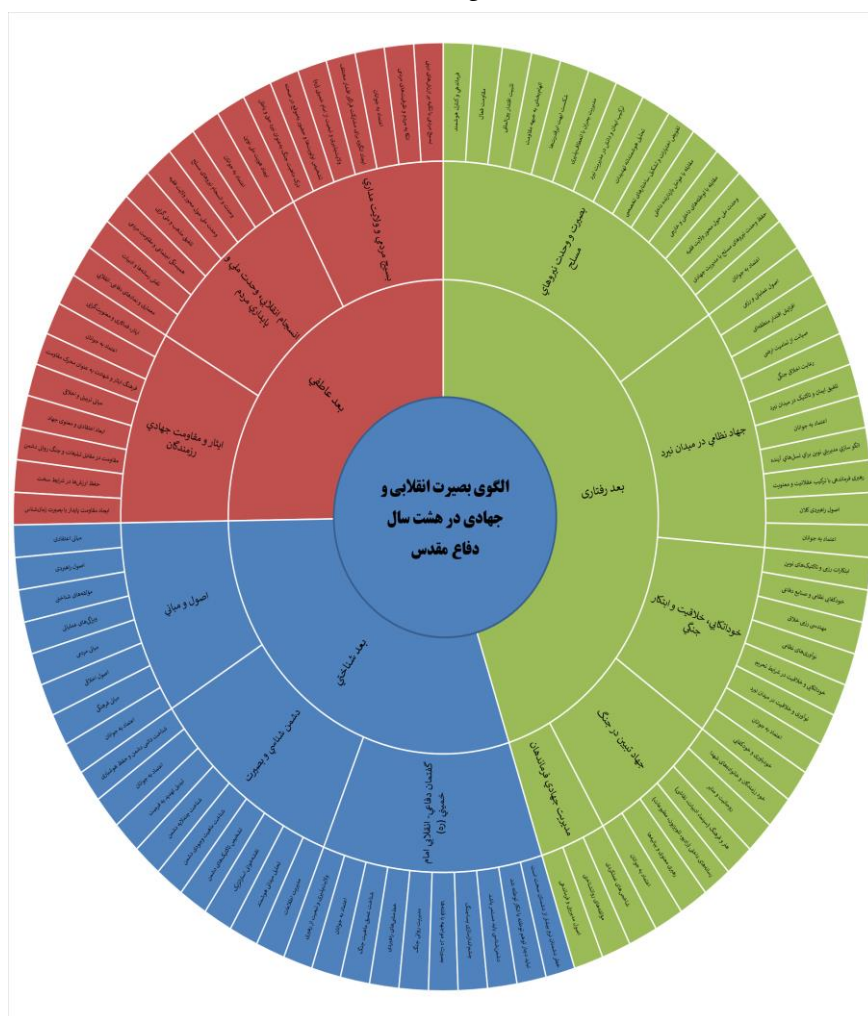
نتیجه‌گیری و پیشنهاد

الف- نتیجه‌گیری

بصیرت انقلابی و جهادی شامل ۲ لایه بنیادین (بصیرت انقلابی) و عملیاتی (بصیرت جهادی) است. لایه بنیادین شامل بعد شناختی و عاطفی است، لایه عملیاتی شامل بعد رفتاری است. مولفه اصول و مبانی شامل ۸ شاخص، مولفه گفتمان دفاعی-انقلابی امام خمینی (ره)، شامل ۱۰ شاخص، مولفه دشمن‌شناسی و بصیرت، شامل ۹ شاخص، مولفه بسیج مردمی و ولایت مداری،

شامل ۷ شاخص، مولفه انسجام انقلابی، وحدت ملی و پایداری مردم، شامل ۸ شاخص، مولفه ایشار و مقاومت جهادی رزمندگان، شامل ۸ شاخص، مولفه مدیریت جهادی فرماندهان، شامل ۷ شاخص، مولفه جهاد نظامی در میدان نبرد، شامل ۷ شاخص، مولفه جهاد تبیین در میدان نبرد، شامل ۶ شاخص، مولفه خوداتکایی، خلاقیت و ابتکار جنگی شامل، ۸ شاخص، مولفه بصیرت و وحدت نیروهای مسلح، شامل ۱۴ شاخص است.

بر اساس یافته‌های تحقیق نقش بصیرت انقلابی و جهادی در پیروزی‌های دوران دفاع مقدس در ۳ بعد، ۱۱ مولفه و ۹۱ شاخص طبق شکل زیر است.

شکل ۲: مدل نهایی بصیرت انقلابی و جهادی در هشت سال دفاع مقدس

ب- پیشنهادها:

بر اساس نتایج حاصله از بصیرت انقلابی و جهادی در کسب پیروزی‌های هشت سال دفاع مقدس، پیشنهادهای راهبردی و مهم برای پیروزی در جنگ‌های احتمالی آینده به شرح زیر است:

۱- بصیرت انقلابی و روحیه جهادی، از قالب خاطره خارج شده و به «سبک زندگی» تبدیل شوند، تا جامعه‌ای مقاوم، خلاق، و پیشرو بسازند. این مفاهیم نه تنها برای دوران جنگ، بلکه برای همه دوران‌های چالش برانگیز، نسخه‌ای نجات‌بخش هستند. تبدیل بصیرت انقلابی به یک «سپر شناختی» در برابر جنگ‌های آینده که اغلب در حوزه ذهن، رسانه و اطلاعات رخ می‌دهند.

۲- تقویت بصیرت انقلابی در ساختار دفاعی و اجتماعی از طریق:

الف- آموزش نظامی: طراحی دوره‌های آموزشی با محوریت شناخت دشمن، تحلیل فتنه‌ها، و تبیین اهداف الهی دفاع.

ب- رسانه و فرهنگ: تولید محتواهای عمیق درباره ماهیت جنگ‌های ترکیبی، جنگ نرم، و جنگ شناختی.

پ- نخبگان و دانشگاه‌ها: ایجاد کرسی‌های نظریه‌پردازی در حوزه مقاومت و امنیت ملی با رویکرد انقلابی.

ت- مردم و بسیج: آموزش عمومی بصیرت سیاسی و فرهنگی برای مقابله با جنگ‌های روانی و اطلاعاتی.

۳- تقویت بصیرت انقلابی و جهادی در جامعه از طریق:

الف- آگاهی‌بخشی مستمر: ایجاد سیستم‌های آموزشی و رسانه‌ای برای تبیین اهداف دشمن و ماهیت جنگ‌های نوین (جنگ شناختی، اقتصادی، سایبری).

ب- جهاد تبیین: همانگونه که رهبر انقلاب تأکید کرده‌اند، باید حقایق جنگ و توطئه‌های دشمن را به صورت شفاف برای نسل جوان بیان کرد تا از انحراف افکار عمومی جلوگیری شود.

پ- مقاومت در برابر جنگ روانی: تقویت رسانه‌های داخلی و شبکه‌های اجتماعی برای مقابله با تبلیغات دشمن و حفظ وحدت ملی.

۴- بصیرت انقلابی و جهادی برای مقابله با جنگ‌های ترکیبی از طریق:

الف- جنگ رسانه‌ای: تربیت نیروهای متخصص در فضای مجازی برای مقابله با جنگ شناختی دشمن.

ب- اقتصاد مقاومتی: کاهش وابستگی به نفت و تقویت تولید داخلی، همانند تجربه دوران دفاع مقدس که تحریم‌ها به خودکفایی منجر شد.

پ- دفاع سایبری: توسعه توانمندی‌های امنیت سایبری برای مقابله با حملات الکترونیکی دشمن.

۵- آموزش و ترویج مبانی بصیرت دینی از طریق:

- الف- ایجاد واحدهای درسی در مدارس و دانشگاه‌ها با موضوع بصیرت دینی و انقلابی با استفاده از منابعی مانند آثار شهید مطهری.
- ب- برگزاری اردوهای فرهنگی در مناطق عملیاتی دفاع مقدس برای آشنایی نسل جوان با روحیه ایثار و شهادت.
- پ- تولید محتوای دیجیتال شامل فیلم، پادکست و بازی‌های رایانه‌ای با محوریت بصیرت دینی و دفاع مقدس.

منابع

- قرآن کریم، ترجمه آیت الله مکارم شیرازی.
- امام خمینی (ره)، سیدروح الله (۱۳۶۵). صحیفه امام، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، سیدعلی. قابل دسترسی در سایت www.khamenei.ir.
- برهان، مهدی (۱۴۰۰). شاخص‌ها و مؤلفه‌های بصیرت سیاسی، معرفت سیاسی، تهران، انتشارات بصیر.
- برزگرشانی، یعقوب، (۱۳۹۶). بصیرت انقلابی و شاخصه‌های آن از نگاه مقام معظم رهبری، تهران، دهمین همایش بین‌المللی پژوهش‌های قرآنی.
- بسیج دانشجویی (۱۴۰۱). نقش بصیرت در دفاع مقدس، تهران، بسیج دانشجویی دانشگاه شاهد.
- پیری، هادی‌مراد (۱۴۰۴)، جزوه درسی دفاع مقدس، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی.
- ترابی، اویس؛ پیری، هادی‌مراد؛ خانی، علی (۱۴۰۰). ارائه الگوی ویژگی‌های مدیریت جهادی در فرماندهان هشت سال دفاع مقدس (پژوهشی مبتنی بر بیانات حضرت امام خمینی^(ره) و امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، ۳۱-۹، (۳)۷.
- شمولی، همت‌الله؛ رشید حفظ آباد، موسی؛ یعقوبی، حسین (۱۴۰۱). بصیرت گرایی و بصیرت افزایی، راهبردی اساسی در مقابله باجنگ نرم، بصیرت و تربیت اسلامی. ۱۹۷-۱۴۷، (۳۵)۹.
- رحیمی، محمد (۱۳۹۹). روانشناسی بصیرت، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
- زارعی، حسین (۱۴۰۰). جامعه‌شناسی بصیرت، قم، انتشارات پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- حاجی صادقی، عبدالله (۱۳۹۷). بصیرت دینی و روحیه جهادی و انقلابی ویژگی‌های برجسته پاسدار تراز انقلاب اسلامی، خبرگزاری کسب‌وکار.
- کلاتری، فتح‌الله (۱۴۰۴). تبیین و تحلیل نقش بصیرت انقلابی و جهادی در پیروزی‌های دوران دفاع مقدس، تهران، پژوهشگاه علوم و معارف دفاع مقدس.
- محمدی، مسعود (۱۴۰۲). بصیرت و شناخت دشمن از دیدگاه شهید رئیس‌علی دلواری برای جوانان، شاهد اندیشه، ۱(۴)، ۱۳۱-۱۴۸.

Hossein, Alavi(2021), Revolutionary Insight (Basirat) in the Islamic
Hossein, Karimi(2020), Basirat (Insight) in the Sacred Defense: A